

RISTO KOSKENSILTA

Mielen kävelevät loiset

Uneksimattomissa unelmissa kaikki, mikä voisi olla, odottaa paljastumistaan. Mahdollisuudet eivät halua mitään, mutta tilanteen tullen ne pyrkivät esiin. Kuten ikijäässä nukkuneet bakteerit vapautuessaan, ne leviävät ja elävät sen minkä elävät. Ne odottavat taudin kantajaa, uhria, jonka mieleen asettua, ja sitkeimmät niistä kasvavat osaksi tämän sielua. Niistä tulee tämän toive ja halu, ne imevät tämän kykyä elää. Lopulta ne pakottavat uhrinsa tekemään ne immanenteiksi. Uneksimattomat mahdollisuudet ovat meidän herrojamme.

Alankomaalainen taiteilija Theo Jansen oli pitkään haaveillut elämästä. Ennen 1990-lukua hän oli mallintanut tietokoneella pieniä eliöitä ja niiden evolutiivista kehitymistä. Ensin oli syntynyt *animaris lineamentum*. Se oli viiva, joka toisesta päästä pistävällä piikillään tökki ja tappoi muita lajinsa edustajia. Aluksi viiva oli ollut aivan suora. Mutta koska sykkyröillä on suoraa pienempi taipumus tulla tökityksi, viivasta oli kehittynyt solmu. Viivaeliöiden jälkeen oli syntynyt *quadrupes*, nelijalkainen laatikko. Jalkojen lisäksi kullakin lajin edustajalla oli oma neljästä osasta koostuva liikesarjansa. Eri tavoin käyneet *quadrupesit* kilpailivat keskenään. Nopeimmat yksilöt saivat lisääntyä ja välittää ominaisuutensa eteenpäin, niin että vähitellen laji oppi kävelemään yhä tehokkaammin.

Nämä eläimet elivät kuitenkin vain virtuaalisesti. Niillä ei ollut muuta ruumiillista ilmentymää kuin grafiikka Jansenin tietokoneen ruudulla, eivätkä ne olleet tarpeeksi mielenkiintoisia juurtuakseen hänen haaveisiinsa. Vähitellen viivat ja laatikot alkoivat kuihtua ja rapisivat lopulta kokonaan Jansenin ajatuksista. Mutta ajatus elämästä ja kävelystä ei päästänyt häntä otteestaan. Vaikka *quadrupes* kuoli sukupuuttoon, sen pakkomielle kävelyyn jäi elämään taiteilijan tajuun.

Tartunta

Vuoden 1990 alussa Theo Jansenin päähän pälkähti ajatus eläinparista. Muoviset eläimet kulkisivat pitkin Hollannin rantoja kasaten matkalleen hiekkadynejä ja näin estäisivät maata valumasta mereen. Jansen kirjoitti eläimistä hauskan pienen kolumnin ja haaveili maansa rantojen muuttuvan vuodessa ilmeeltään toisenlaisiksi, mutta ajatus jäi pitkäksi aikaa aineettomaksi. Puoli vuotta kolumnin ilmestymisen jälkeen Jansen poikkesi kauppaan ostamaan keltaista muoviputkea, jolla kodin sähköasennusten johdot tulee Alankomaissa suojata. Yleisyytensä lisäksi sähköasennusputki on äärimmäisen monikäyttöistä. Se soveltuu niin hula-hula -vanteiden valmistamiseen kuin elämän luomiseenkin, kuten Jansennille valkeni vuosien saatossa yhä selvemmin. Putki on käyttökelpoista kuin proteiini.

Kesällä yli kaksikymmentä vuotta sitten Theo Jansen antoi itselleen vuoden aikaa rakentaa sähköasennusputkesta rannoilla kulkevia eläimiä. Ne selviäisivät itsenäisesti vihamielisessä maailmassa, söisivät merituulta ja ottaisivat siitä voimansa elää ja kävellä. Työn tuloksena syntyi ensimmäinen jalallinen fyysisen muodon saanut rantaeläin, 28-jalkainen *animaris vulgaris*. Mutta tämä rantaeläinten esi-isä oli kerrassaan säälittävä ilmestys ja pysyi vain vaivoin koossa. Eikä *vulgaris* kävellyt. Rannalle päästetyn otuksen liikehdintä muistutti enemmän epäsikiön kuolinkamppailua kuin terveen eläimen käyskentelyä. *Vulgariksen* osat irtosivat pian toisistaan ja se eli vain hetken. Ongelma oli putkien liittämiseen käytetty teippi, joka ei yksinkertaisesti ollut tarpeeksi kestävä.

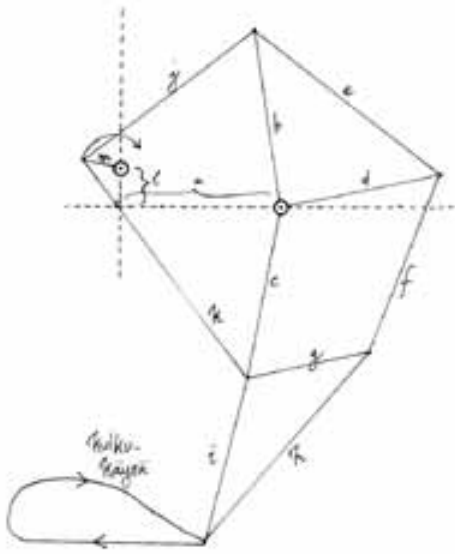
Vuosi oli kulunut ja taiteilija käyttänyt itselleen suomansa ajan, mutta rantaeläimet olivat jääneet vaille ruumista. Ajatus kävelystä oli kuitenkin porautunut niin syvälle Jansenin mieleen, jokapäiväiseksi ajattelun aiheeksi, ettei hän voinut jättää sitä sikseen. Eläimet vaativat ilmentymistä, ja hänen oli jatkettava.

Kävelevät jalat

Vuonna 1991 Jansen korvasi teipin nippusiteillä, joita poliisit käyttävät mielenosoittajien käsien sitomiseen ja kirurgit hajonneiden luiden koossa pitämiseen. Eläimet pysyivätkin nyt paremmin kasassa, mutta jalan huonon mekanismin vuoksi kävely ei edelleenkään luonnistunut niiltä. Epätoivo oli ajaa Jansenin äärimmäisyyksiin, ja hän harkitsi jopa jalan korvaamista pyörällä. Vaikka pyörä on yksi maailman nerokkaimmista laitteista, siinä on kuitenkin eräs merkittävä haitta: se koskettaa kaikkea minkä yli kulkee. Jalat sen sijaan koskevat matkallaan vain pieneen osaan ylittämäänsä kamaraa, mikä on selvä etu epätaisessa maastossa. Pehmeällä alustalla jalkojen kohtaama vastus on myöskin merkittävästi pienempi kuin pyörän, eikä jalkoihin toisaalta tartu niin helposti likaa ja muuta ylimääräistä kannettavaa. Erityisesti rantahiekalla jalat ovat siis pyörää parempi liikkumisväline.

Jansen alkoi kehittää uutta jalan mallia. Kaikista eduistaan huolimatta jalka on pyörää huomattavasti monimutkaisempi laite. Käveltäessä jalan tulisi pysyä maassa mahdollisimman suuren osan liikeradastaan, koska se on kulkuväline, joka tekee työtä vain maassa seistessään: nostettu jalka on ylimääräistä mukana kannettavaa painoa. Samasta syystä jalan tulee olla tarpeeksi kevyt kannettavaksi ja kuitenkin tarpeeksi vahva kantaakseen lastinsa. Edelleen hyvä jalka kuljettaa kantamuksensa tasaisesti kuin pyörä. Siloisella maalla symmetrisesti rullaavien pyörien akseli pysyy pystysuunnassa paikallaan, ja samoin tasaisella alustalla hyvien jalkojen lantio ei käveltäessä keiku.

Hyvän jalan vaatimukset ovat äärimmäiset ja vaikeasti täytettävät. Muutamassa vuodessa Jansenin onnistui kuitenkin kehittää toimiva ja edellistä huomattavasti parempi 12 suhteesta muodostuva jalan skeema. Ongelmaksi jäi säätää suhteet oikeiksi, sillä vaihtoehtoja on periaatteessa äärettömästi. Tietokoneella voi generoida erilaisia jalkoja loputtomiin, mutta nopeinkin kone kävisi läpi tällaista joukkoa yli maailman iän. Jansen päätyi valjastamaan evolutiivisen valinnan avukseen. Ensin hän antoi koneen tuottaa 1 500 jalkaa ja muodostaa kunkin jalkaterän piirtämän kulkukäyrän. Sitten kone valitsi jaloista käyrän perusteella sata hyvän jalan ehtoja parhaiten vastaavaa ja muodosti näistä hieman varioiden uudet 1 500 jalkaa. Tietokone toisti tätä epäluonnollista valintaa viikkojen ja kuukausien ajan ja tulosti lopulta ideaaliset mittasuhteet jalan skeemalle: a = 38, b = 41,5, c = 39,3, d = 40,1, e = 55,8, f = 39,4, g = 36,7, h = 65,7, i = 49, j = 50, k = 61,9, l = 7,8.

Lähde: mukaelma kuvasta Jansen 2009, 57

Kiihtyvä evoluutio

Muodostunut jalkamekanismi toimi niin hämmästyttävän hyvin, että Jansen saattoi keskittyä eläinten muuhun fysiologiaan. Alkoi syntyä yhä uusia lajeja, ja laji lajilta eläimet kehittyivät. *Animaris currens vulgaris* oli ensimmäinen kokonainen kävelevä eläin. Sen lyhyen elämän jälkeen ilmaantui *animaris sabulosa*, joka sai nimensä taiteilijan uusien työvälineiden mukaan: sabluunat ja kuumailmapuhallin tekivät eläinten rakentamisen helpommaksi. Sitä seurasi muiden muassa *animal geneticus*, jonka jokaisella yksilöllä oli ainutlaatuinen geneettinen koodinsa. Nämä eläimet kilpailivat varhaisten *quadrupesien* lailla nopeudessa ja parhaat saivat jatkaa sukuaan: voitokkaimpien yksilöiden luiden pituudet siirtyivät niiden jälkeläisille.

Vuonna 1997 taiteilija hylkäsi väliaikaisesti muoviputken ja alkoi käyttää lastauslavojen osia ja muita raskaampia materiaaleja eläinten rakennusaineena. *Animaris rhinoceros transport* ja *animaris lignatus* saivat ilmiänsä. Ne olivat ihmeellisiä jättiläisiä, jotka eivät kuitenkaan pystyneet liikkumaan omin voimin. Niiden kehitys hiipuikin lopulta kokonaan ennen vuotta 2001.

Jansen palasi muoviputken pariin ja pian ranta-eläinten evoluutio harppasikin eteenpäin. Niille kehittyi kyky varastoida tuulen energiaa muovisiin kierrätyspulloihin. Ne lakkasivat olemasta yksinkertaisia koneita, saivat lihakset ja hermot. Ranta-eläimen lihas on periaatteeltaan päästä suljettu putki, joka ilmanpaineen voimasta kulkee toisen putken sisällä. Hermot ovat putkesta valmistettuja venttiilejä, jotka lauetessaan päästävät ilman lihakseen ja saavat sen näin laajenemaan.

Käänteinen synnytti höyrykoneen kaltaisen ääntelynsä mukaan nimetyn lajin *animaris currens vaporis*. Sen edustajat osasivat kääntyä suotuisasti tuuleen päin, mikä teki

lajista esi-isiään ylivertaisemman. Kehitys ajoi kuitenkin nopeasti senkin ohi. Pian eläimille kehittyi yksinkertaiset aistit ja hermosto. Ensin ne oppivat tunnistamaan veden, jonka varaan joutuminen on ranta-eläimille kohtalokasta: pieni maanpintaa viistävä alipaineistettu letku hörppää pinnan alle joutuessaan vettä, mikä saa eläimen tajumaan kävelevänsä meressä ja kääntymään kannoillaan. Toisessa suunnassa vastaan tulevan liian pehmeän hiekan se tunnistaa jalkojensa lihaksien vastuksen kasvusta. Kun kävely käy liian raskaaksi, on aika kääntyä taas ympäri. Pian ranta-eläimet oppivat laskemaan askeleitaan niin, että ensimmäinen kerta veden äärellä riittää: ilmanpaineella toimivassa hermostossaan ne muistavat, montako askelta ovat ottaneet vedestä pois ja takaisin sen äärelle. Näin ne osaavat pysytellä turvallisella kovan hiekan alueella.

Animaris rectus oppi tunnistamaan rajuilman ja selviämään siitä. Tuuli on nimittäin paitsi ranta-eläinten ravintoa myös niiden pahin uhka, sillä myrskyn sattuessa otukset ovat vaarassa sinkoutua ilmaan ja paiskautua kuolettavasti tantereeseen. Selviytyäkseen tästä *rectus* kantoi hännässään vasaraa, jolla se vaarallisen kovalla tuulella saattoi nuijia itsensä tiukasti maahan odottamaan sään laantumista. Tyynellä se sitten kiskaisi kiilan irti ja jatkoi leppoisaa elämäänsä.

Kehityksen myötä rannalle on kertynyt sukupuuttoon kuolleiden lajien raatoja, ja Jansenin työmaakopin takana avautuu pelottava pseudoesihistoriallinen hautuuma. Eläinten ruumiista jääneet putkirakennelmat törröttävät kasoissa, ja ajan saatossa ne haalistuvat tasaisesti niin, että paleontologit voisivat tehdä niiden avulla ikämäärytyksiä: kahdeksassa vuodessa keltainen väri haalistuu jo melkoisesti, ja 16 vuoden jälkeen hauraat putket ovat valkoisia kuin planeettamme muidenkin eläinten luut.

Leviäminen

Öisin Theo Jansen unelmoi kävelevien ranta-eläinten suuruudesta. Aamuvarhaisella hänellä on mielessään jokin uusi mekanismi jolla parantaa eläinten elinmahdollisuuksia. Hän karauttaa pyörällä rannalle ja suunnittelee ja rakentelee siellä eläimiä päivät pitkät. Myöhään illalla taiteilija antaa silmäluomiensa painua ja kävelevien eläinten täyttää ajatuksensa. Vastapalveluksena ranta-eläimiltään saamistaan toiveista ja haaveista Jansen antaa niille elämän: hän rakentaa ne kulkemaan ja selviämään itsenäisesti. Mutta ranta-eläimille Theo Jansen on vain väline, jonka avulla lisääntyä ja kehittyä.

Vuonna 2007 ranta-eläimet olivat jo pelottavan eläviä olentoja, kuin suunnattomiksi suurennettuja mikrobeja. Ne rakentuvat periaatteessa yksinkertaisesti ja yksinkertaisista osista mutta toimivat monimutkaisessa ympäristössä ihmeellisen tarkoituksellisesti. Ja ne jatkavat kehittymistä. Nyt Theo Jansen suunnittelee rakentavansa aivan ennennäkemättömän lajin, jonka edustajat pystyvät toteuttamaan itse valintaa. Tämä vaatii niiltä kolmea ominaisuutta: kykyä venyttää luitaan, valita joukostaan parhaiten selviytyvä ja siirtää geneettistä tietoa

keskenään. Näistä keltaisesta muoviputkesta, narusta, liimasta, teipistä, nippusiteistä, muoviletkusta ja kierrätyspulloista koostuvista olioista kehittyi lopulta ylivermainen laji. Ne kulkevat rannoilla parantuen itsenäisesti, ja me ihmiset voimme vain hämmästellä luonnon nokkeluutta. Eikä Jansenin unelma ole edes mahdottoman kaukana. Se on tietenkin järjetön heure, mutta varmasti saavutettavissa. Ainakin se on ajateltavissa.

Kaikessa ihmeellisyydessäänkään rantaeläimet eivät pysty lisääntymään ilman apua. Samoin kuin ihminen tarvitsee mikroskooppisia bakteereja ruokansa sulattamiseen, nämä jättimäiset mikrobit tarvitsevat melkein itsensä kokoisia ihmisiä lisääntyäkseen. Tämä ei tosin ole mikään ongelma, sillä lisääntyminen on rantaeläimille mitä helpointa: ne leviävät ajatuksina.

Vuoden 2005 toukokuussa rantaeläimet saivat ensimmäisen kerran laajaa julkisuutta. Ne pääsivät uutisiin ympäri maailmaa ja miljoonat ihmiset saivat kokea muoviperustaisen elämän ihmeen. Eläimet tarttuivat tuhansien mieliin ja tuhansia uusia eläimiä alkoi syntyä, kun tartunnan saaneet ihmiset kiinnostuivat maanisesti kävelemisestä.

Epidemia

Oman tartuntani sain eräänä jouluaattona. En tuolloin tajunnut tilaani mutta muistan elävästi, miten tieto rantaeläimistä tuntui jännittävältä. Joitain viikkoja myöhemmin huomasin väänteleväni mielikuvituksessani jatkuvasti keltaisia muoviputkia. Ymmärsin jo pitkään unelmoineeni kävelevistä olioista. Rantaeläinten omituisen vieras, melkein hyönteismäinen ja samalla kuitenkin aivan tasainen kulku alkoi vetää minua vastustamatto-

masti puoleensa. Nykyään saatan jäädä tunneiksi tuijottamaan niiden kävelyä, vain tuijottaa ja antaa niiden liikkeen pyyhkiä mielestäni kaiken muun.

Öisin uneksin epidemiasta. Yhä useampi joutuu kävelevän olion saaliiksi. Kaikkialla maailmassa unelmoimiseen kykenevät ihmiset kerääntyvät suunnittelemaan ja toteuttamaan uusia lajeja. Kävelevät rantaeläimet kasvavat jättimäisiksi, monimutkaisiksi komplekseiksi, joiden uumenissa taiteilijat uurastavat väsymättä. Ennen meille tärkeä menettää arvonsa. Valtiot, niiden instituutiot ja infrastruktuurit, kaupungit, koulut, kadut ja kodit jäävät heitteille ja unohdetaan merkityksettöminä. Sitkeimmät ihmisyksilöt elävät riutuvassa symbioosissa herrojensa kanssa työskennellen pieneliöinä niiden elimissä, mielessään vain oma tehtävänsä ja yhä hämartyvä kuva organismin kokonaisuudesta.

Eläimet vaeltavat Maan pinnalla, kunnes vuosituhansien päästä ihmisen suku lopulta sammuu. Kukaan ei ole enää ajattelemassa kävelyä ja rantaeläimet painuvat takaisin pysähtyneisiin unelmiin. Niiden ilmentymät jäävät tänne vaeltamaan, mutta pian nekin rapistuvat ja tuhoutuvat kokonaan. Ennen pitkää ikääntynyt, liitoksissaan natiseva olio ottaa viimeisen askeleen, sen jalka murtuu, ja eloton rakennelma vajoaa huojuen maahan. Olion luut jäävät makaamaan paikoilleen, missä ne hiljalleen haalistuvat ja lopulta haurastuvat kokonaan tunnistamattomiksi. Eikä sitten ole enää edes liikettä, vain tyhjyyttä.

Kirjallisuus

Theo Jansen, *The Great Pretender* (2007). 010 Uitgeverij, Rotterdam 2009.